

Folkbildning, kultur och politik
Region Skåne, studieförbunden och den nya modellen för
bidragsgivning

Rapport från ett uppföljningsarbete

Kristina Lundblad
Lunds universitet
2010-11-15

Innehåll

1. Inledning	3
1.1. Underlag, syfte och metod	4
2. Studieförbunden och ”den nya modellen”	5
2.1. Fokusområden	5
2.1.1. Samhällsbyggnad	6
2.1.2. Effekten av fokusområden	7
2.2. Bristen på överensstämmelse mellan bidragssystemen	8
2.3. Vad vet politiker om folkbildning?	8
2.3.1. Vad vet folk om folkbildning?	8
2.4. Sammanfattning	8
3. Relationen mellan Region Skånes kulturpolitiska program, uppdragsöverenskommelserna och studieförbunden – vad säger de olika texterna och utsagorna?	9
3.1. Bildning, kultur och folkbildning	10
3.2. Måluppfyllelse och dess mätbarhet	13
3.3. Dialog och mer dialog	13
3.4. Samarbeten	14
3.5. Prioriterade uppgifter inför framtida samverkan	15
4. Sammanfattning i punkter	15
5. Förslag samt reflektioner kring hur studieförbundens verksamhet kan utvecklas i samarbete med Kultur Skåne	16

1. Inledning

Under hösten 2008 inledde Region Skånes Kulturnämnd arbetet med att ta fram nya regler och en ny modell för bidragsgivning och uppdragsöverenskommelser med studieförbunden i Skåne. Det nya regelverket var delvis en konsekvens av den kritik rörande ”otydlig politisk styrning” som Region Skånes revisorer under 2007 riktat mot Regionens sätt att hantera sina bidrag till studieförbunden.¹ Det nya regelverket fastställdes av kulturnämnden 2009-03-04 och i regionfullmäktige 2009-04-28.

Den nya modellen innebär bland annat att det mellan Region Skåne och de enskilda studieförbunden upprättas uppdragsöverenskommelser för vilka det regionala utvecklingsprogrammet för Skåne samt Region Skånes kulturpolitiska program *Öppna landskap – Konst och kultur i Skåne* ligger till grund tillsammans med Region Skånes regelverk och struktur för uppdragsöverenskommelser med studieförbunden samt de enskilda studieförbundens stadgar, idéprogram och verksamhetsplaner, eller motsvarande dokument från studieförbunden.

Centralt i den nya modellen är att studieförbunden enligt uppdragsöverenskommelserna skall arbeta med två av de fyra utvecklingsmål Region Skåne satt upp: *attraktionskraft* och *balans*. Genom att arbeta med dessa skall även de andra två målen – *tillväxt* och *bärkraft* – nås. Under utvecklingsmålen *attraktionskraft* respektive *balans* har Regionen vidare angett tre fokusområden: *Samhällsbyggnad*, *Unga och unga vuxna* samt *Konst och kultur*. Studieförbunden har att förhålla sig till dessa utifrån sina respektive profiler, vilka likaledes anges i uppdragsöverenskommelserna, och den framtida bidragsfördelningen kan komma att påverkas av ”[g]raden av måluppfyllelse”.² Till den nya modellen hör också att uppdragsöverenskommelserna utarbetats under dialogmöten mellan Region Skånes kulturförvaltning och de enskilda studieförbunden samt att det genomförs en årlig, extern uppföljning. Föreliggande rapport är ett led i denna externa uppföljning.

Uppdraget att genomföra en extern uppföljning regleras av överenskommelsen ”Forskningsbidrag till Institutionen för Kulturvetenskaper, Lunds universitet, med inriktning på Region Skånes/Kultur Skånes samverkan med de nationella studieförbunden” som fastställdes 2010-02-05. Kristina Lundblad vid nämnda institution har genomfört arbetet vilket omfattats av fokusgruppsamtal med de nio studieförbunden, utarbetandet av en enkät som besvarats av de nio studieförbunden, kontinuerlig kontakt med Kultur Skåne, föreliggande rapport samt anordnandet av ett seminarium med deltagare från studieförbunden och Kultur Skåne 2010-12-09.

¹ *Nytt regelverk och struktur för uppdragsöverenskommelser med studieförbunden*, Beslutsförslag, Kulturnämnden 2009-02-20, dnr 0900422, s. 1.

² Uppdragsöverenskommelserna punkt 6.

1.1. Underlag, syfte och metod

Underlaget för rapporten utgörs av sammanfattningar av fokusgruppsamtalen samt de enkätsvar som inkommit. Dessa dokument bifogas rapporten som bilagor.

Rapporten redovisar en analys av underlaget. Syftet med rapporten är att ringa in de frågor och den problematik som framstår som mest central för relationen mellan studieförbunden och Regionen, att uppmärksamma sådana saker som studieförbunden enhälligt upplever som positiva respektive problematiska, att visa på skiljaktiga uppfattningar i viktiga frågor studieförbunden emellan samt att, på grundval av analysen, nå fram till ett par konkreta förslag på hur samarbetet mellan studieförbunden och Regionen kan vidareutvecklas. I analysen undersöks också den diskurs som Region Skånes respektive studieförbundens utsagor, skriftliga och muntliga, sammantagna bildar: Vad säger man, vilka ord, termer och begrepp är i omlopp och hur används de?

Insamlingen av data har skett med hjälp av två metoder: en skriftlig enkät och fokusgrupper. Fokusgrupperna genomfördes under juni (ett förbund) samt augusti och september (resterande åtta). Varje fokusgruppsamtal har sammanfattats i berättande form, kompletterad av citat av uttalanden från fokusgruppernas representanter för studieförbunden. Varje studieförbund har getts möjlighet att läsa igenom sammanfattningen av den fokusgrupp de medverkat i för att säkerställa att de känner igen sig och inte upplever att de blivit felciterade eller misstolkade. För varje förbund anges inledningsvis vilka personer som medverkade i samtalet, men i framställningen anges inte vem som sagt vad. De uppfattningar som förmedlas gäller de medverkande i fokusgruppen som helhet och de representerar sitt studieförbund.

”Fokusgrupp” kan användas som en vetenskaplig metod för insamling av data och bör då genomföras enligt en rad kriterier vilka exempelvis säger att antalet medverkande bör vara mellan fyra och sex personer och att samtalet skall spelas in på bandspelare eller videofilm.³ De aktuella fokusgrupperna har av praktiska skäl inte följt ett fullt så strikt upplägg. Studieförbunden har sällan haft möjlighet att samla fyra medarbetare, och samtalen har inte spelats in då bearbetningen av ett inspelat material vore allför tidskrävande. Istället har noggranna anteckningar förts under samtalets gång och de medverkande har, som nämnts ovan, i efterhand fått möjlighet att läsa igenom och kommentera sammanfattningarna. Få korrigeringar har behövts göras och de kommentarer som gäller andemeningen i texten redovisas i sin helhet.

³ Victoria Wibeck, *Fokusgrupper. Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod* (2000), Lund: Studentlitteratur 2009, s. 23, 49, 79f.

2. Studieförbunden och ”den nya modellen”

Generellt sett framstår studieförbundens inställning till den nya modellen som positiv. Man har genomgående lyft fram att dialogen med Regionen ökat, och man ser gärna att den fortsätter att öka ytterligare. Den arbetsprocess genom vilken den nya modellen togs fram, en process ledd av Mats Hallberg på Kultur Skåne, har i hög grad beskrivits som positiv och ambitiös. Man möttes av ett stort engagemang och de flesta upplevde att det fanns utrymme för studieförbundens synpunkter i processen. Speciellt betydelsefull är den av flera studieförbund omvittnade upplevelse av att i högre grad än tidigare betraktas som en viktig medaktör som har något intressant att bidra med i det regionala utvecklingsarbetet. Studieförbunden har, som någon uttryckte det, ”förvandlats till verksamhet” från att tidigare mest ha blivit betraktade (upplevt sig bli betraktade) som ”en budgetpost”.

I fokusgrupperna har alla förbund fått frågan om de upplever den nya modellen som ett utslag av politisk styrning. Svaren på denna fråga har i förvånansvärt hög grad varit att man inte upplever den så.

Konkreta, positiva effekter som lyfts fram är att den nya modellen stärkt kopplingen mellan det regionala och det lokala och att den främjar en ökad flexibilitet som exempelvis gör det lättare att sätta in lokala resurser där det finns speciella behov av sådana. Det har även, enligt olika röster från studieförbunden, blivit enklare att arbeta med icke-medlemmar och att tydliggöra vilka samarbetspartners och verksamhetsområden man bör satsa på. Modellen har också, enligt flera förbund, bidragit konstruktivt till de egna interna arbetsprocesserna.

2.1. Fokusområden

En viktig del av den nya modellen är införande av fokusområden (2010: *samhällsbyggnad*) som studieförbundens skall förhålla sig till. Dessa är inskrivna i uppdragsöverenskommelserna och kopplade till Region Skånes övergripande utvecklingsmål. Den mest påtagliga effekten av fokusområdet 2010 är, som jag uppfattat det, att själva förekomsten av ordet samhällsbyggnad, som något att förhålla sig till, haft en viss stimulerande inverkan och fungerat som ett nytt perspektiv att betrakta den egna verksamheten ur. Det har också i en del fall gjort att ett projekt fått större geografiskt spridning, i linje med balansmålet. I övrigt tycks fokusområdet emellertid ha haft liten effekt på förbundens verksamhet. De frågor som ryms inom ”samhällsbyggnad” hör, enligt samtliga förbund, till dem man sedan länge arbetar med och att sätta dem i fokus har därför inte, menar man, förändrat någonting.

2.1.1. Samhällsbyggnad

Studieförbundens arbete med samhällsbyggnad tar sig många olika uttryck, från utbildning i föreningsarbete, pedagogik och kommunikation för bland andra cirkelledare – en kärnverksamhet för samtliga förbund – till omfattande projekt bedrivna i samarbete med regionen, kommuner, forskning och andra aktörer. Sammantagen skapar utvecklingen av kompetens i föreningsarbete och cirkelledarskap, mångfalden av studiecirkel, enstaka föreläsningar och evenemang samt mindre och större projekt i egen regi eller i form av samarbete med andra en omfattande struktur av mänskliga möten, kunskapsutbyte och kunskapsutveckling, delaktighet och upplevelser som bildar ett slags armering i samhället: folkbildningen utesluter ingen och den ger alla möjlighet till utveckling och delaktighet i samhället. Folkbildningen präglas av generellt av ett stort engagemang och i kombination med inriktningen mot gräsrotsnivån skapar detta en speciell flexibilitet och dynamik som tillåter studieförbunden att snabbt fånga upp aktuella ämnen och problem och sätta in insatser där behov finns.

Utmärkande för verksamheten är att den sällan kan kategoriseras som något med inriktning på enbart kultur, pedagogik, miljö, integration o.s.v. Tvärtom skär stora delar av studieförbundens verksamhet – på ett positivt sätt och helt i linje med Region Skånes kulturpolitiska vision – rakt igenom de uppställda kategorierna, exempelvis i form av kulturprojekt för ungdomar som har tydliga samhällsbyggnadseffekter. I det fortsatta arbetet med att ta fram nya fokusområden – om den modellen behålls – bör man sträva efter sådana synergieffekter istället för att skapa konstlade gränsdragningar.

Medborgarskolans projekt *Design Rosengård*, där unga kvinnor i stadsdelen Rosengård erbjuds gratis tillgång till en fullt utrustad textilateljé, **ABFs** delaktighet i projektet *Yalla Trappan*, ett ideellt kvinnligt arbetskooperativ i Rosengård, **Ibn Rushds** delaktighet i *FORIX – Förorternas Riksdag*, som syftar till att stärka samhällsengagemanget bland ungdomar i landets förortsområden, och **Sensus** ungdomsnätverk för religiös mångfald, *Multireligiösa guider*, kan alla rubriceras som både integrationsprojekt och kulturprojekt och merparten av dem dessutom som ungdomsprojekt. Detsamma kan sägas om **Bildas** projekt *HipHop-Centralen*, där ungdomar ges möjlighet att arbeta med musikproduktion men som samtidigt handlar om ”att bygga samhället via individen”, genom att ge unga människor tillgång till ett eget språk. Även **Folkuniversitetet** bedriver en omfattande musikverksamhet men i uppdragsöverenskommelsen lyfter de fram sitt profilområde *språk* under rubriken samhällsbyggnad, och bortsett från att språkkunskaper givetvis är av fundamental betydelse i samhällsutvecklingen, så integreras dessutom specifika, kulturbundna kunskaper i språkundervisningen eftersom man huvudsakligen arbetar med lärare som har det aktuella språket som modersmål. **NBVs** föreläsningsserie *Spela*

tillsammans riktar sig till föräldrar och handlar om ungdomars utsatthet i relation till droger, alkohol, mobbning med mera. Här samarbetar man med högstadieskolor runt om i Skåne och integrerar alltså folkbildningen i grundskolan i ett projekt om ett viktigt samhällsproblem som berör både vuxna och barn. Såväl **Studieförbundet** som **Studieförbundet Vuxenskolan** hör till de förbund som under året bedrivit projekt kring miljöfrågor. I föreläsningsserien *Hållbar konsumtion* har Studieförbundet belyst en rad aspekter av relationen mellan miljöproblem och konsumtionsmönster. Studieförbundet Vuxenskolan medverkar tillsammans med LRF i det nationella EU-projektet *Förnybar energi* som utbildar lantbrukare i biogasanvändning. Liksom merparten av de övriga förbunden är Studieförbundet och Studieförbundet Vuxenskolan engagerade i *Kultur i vården/Natur i vården*, en fast verksamhet i regi av Region Skåne och Kommunförbundet Skåne som syftar till att kultur och natur blir lika självklara delar av regionens och kommunernas vård och omsorg som mat och mediciner. Projektet främjar också, i linje med Region Skånes mål *balans*, samverkan över såväl sektors- och genregränser som geografiska gränser.

Detta axplock ger några exempel på studieförbundens samhällsbyggande verksamhet. Studieförbunden i Skåne anordnar årligen drygt 30 000 studiecirkel. En kvarts miljon människor från alla delar av regionen deltar i dessa. Folkbildningen har verksamhet på över 200 orter och anordnar årligen mer än 20 000 kulturprogram i vilka drygt en och en halv miljon människor deltar.⁴

2.1.2 Effekten av fokusområden

Som framgått ovan bedriver samtliga studieförbund en omfattande och i många avseenden imponerande verksamhet som sammantagen utgör en viktig del av det som är grunden i ett demokratiskt samhälle. Verksamheten är i högsta grad samhällsbyggande, och den ligger i linje med Region Skånes målsättningar på många olika sätt, men den har alltså inte påverkats av att man infört fokusområdet samhällsbyggnad. Som verktyg för *öka* folkbildningens verkningsgrad och nå andra och/eller större effekter än hittills framstår sålunda de nu valda fokusområdena som alltför allmänt formulerade och vittfamnande, något som även försvårar utvärderingen av studieförbundens arbete med dem. Jag menar att man med enkla medel kan optimera uppdragsöverenskommelsernas upplägg så att målsättningarna blir mer konkreta och enklare att utvärdera och så att effekten av att använda fokusområden, eller liknande, blir tydlig och konstruktiv för såväl det enskilda studieförbundet som för regionen och dess medborgare. Detta diskuteras vidare under rubriken ”förslag” nedan.

⁴ Skånes Bildningsförbund: *Studieförbundens roll i den lokala samhällsutvecklingen*, u. å., se <http://www.skbf.nu/pdf/mappstudieforbundensroll.pdf>

2.2. Bristen på överensstämmelse mellan bidragssystemen

Ett problem som återkommande lyfts fram av studieförbunden är den bristande överensstämmelsen mellan statens, regionens och kommunernas riktlinjer och system för bidragsgivning. Skillnaderna i de olika systemen skapar inte endast administrativt merarbete, de fungerar i vissa avseenden också kontraproduktivt.

2.3. Vad vet politiker om folkbildning?

Samtliga studieförbund har vittnat om att det finns en utbredd okunskap om folkbildningen, dess verksamhet och betydelse bland politiker på olika nivåer och inom olika områden, och även bland tjänstemän. En vanlig fråga från politiker till företrädare för studieförbunden är om det verkligen behövs nio (nu tio) olika studieförbund: ”Räcker det inte med ett?” Likaså har många berättat om den förvåning som mött dem när de berättat om vad deras studieförbund har för verksamhet. Att studieförbunden inte endast anordnar studiecirklar inom områden såsom språk och hantverk – vilket i sig är en viktig verksamhet – utan också bedriver en mångskiftande och omfattande verksamhet i en rad andra former och i samarbete med andra organisationer och institutioner är för många politiker och tjänstemän helt okänt.

I enkätundersökningen ombads studieförbunden rangordna fyra olika uppgifter (se nedan) varav ”Att Kultur Skåne verkar för en ökad kontakt mellan studieförbunden och regionens politiker” var en. Denna punkt fick högsta prioritet när svaren från de nio förbunden sammanställdes. Det finns alltså utan tvekan ett starkt önskemål om och ett stort behov av att öka kunskapen om folkbildningen bland politiker och tjänstemän.

2.3.1. Vad vet folk om folkbildning?

Denna fråga har inte belysts i undersökningen men det finns anledning att misstänka att den breda allmänheten inte har större kännedom om folkbildningen och dess verksamhet än de politiker som omtalas ovan i fall de inte själva kommit i kontakt med den. Folk vet i allmänhet att studieförbund anordnar studiecirklar, men troligen känner de mer sällan känner till studieförbundens övriga verksamhet.

2.4. Sammanfattning

Sammantaget ger detta en bild av att studieförbunden uppskattar den nya modellen för att den ger folkbildningen större uppmärksamhet och underlättar verksamheten i vissa organisatoriska avseenden men att den politiska styrning som modellen implicerar inte haft någon större konkret effekt. Modellens syfte, som rimligen kan förstås som en strävan efter att folkbildningen i *högre* grad än tidigare ska bli en aktiv medaktör i det regionala

utvecklingsarbetet, står i kontrast till studieförbundens utsagor om att uppdragsöverenskommelsen inte påverkat verksamheten nämnvärt utan att man arbetar på samma sätt som tidigare. De frågor som ryms inom ”samhällsbyggnad” är enligt samtliga studieförbund sådana som alltid stått i förbundets centrum. Det råder inget tvivel om att det stämmer – demokratiutveckling, utbildning och att ge den enskilde medborgaren medel till utveckling och delaktighet är just sådant studieförbunden arbetar med. Men hur *ökar* man, i linje med Regionens kulturpolitiska program, studieförbundens medverkan i det regionala utvecklingsarbetet om studieförbunden själva menar att de redan uppfyller de mål som beskrivs i överenskommelserna? Handlar frågan kanske mer om verksamhetens art och kunskapen om verksamheten – att det i hög grad är en verksamhet som inte gör så mycket väsen av sig fastän den spelar en stor roll i samhällsutvecklingsarbetet samt att kunskapen om den är dålig bland många politiker och tjänstemän, och kanske även bland allmänheten? Och hur kommer det sig att studieförbunden själva generellt sett inte uppfattar politisk styrning som politisk styrning? Denna enligt min mening allvarliga brist på kritisk hållning står i kontrast till den annars höga graden av självmedvetenhet inom studieförbunden. Region Skånes kulturpolitiska program öppnar upp för folkbildningen och erbjuder den ett större utrymme än tidigare. Mycket tyder på att studieförbunden ännu inte tagit detta utrymme i anspråk fullt ut. Orsakerna till detta handlar sannolikt om en kombination av studieförbundens inarbetade självbild och att det tar tid att implementera den nya position man ges av Region Skåne med tanke på att man i årtal upplevt att man betraktats som enbart ”en budgetpost” samt en hos såväl Region Skåne som studieförbunden otydlig idé om ”politisk styrning” – vad man vill med den och hur man ska förhålla sig till den.

3. Relationen mellan Region Skånes kulturpolitiska program, uppdragsöverenskommelserna och studieförbunden – vad säger de olika texterna och utsagorna?

Viktiga punkter i Region Skånes kulturpolitiska program är de som handlar om

- ett ”breddat kulturbegrepp där folkbildningsområdet, biblioteksverksamheten och det lokala kulturlivet ges större uppmärksamhet”
- att ”Med ett nytt kulturpolitiskt program och handlingsplan har Region Skåne betonat kulturens självständiga roll och värde i vår region”
- att ”Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft”
- att ”kulturen skall vara en drivkraft i den regionala utvecklingen”
- att ”’instrumentaliseringen’ av kulturen som en nyttighet och ett styrinstrument innebär också risker. Begrepp som konstnärlig frihet, institutionell integritet och publik tillgänglighet måste värnas och tolkas som självständiga värden”
- vikten av kulturens ”samverkan med andra politikområden”

Programmet understryker alltså kulturens viktiga och mångfacetterade roll i samhället, att folkbildningen är en del av kulturen samt att kulturen måste tillåtas vara självständig och obunden. Programmet visar också på en medvetenhet om det riskabla i att betrakta kulturen som ett redskap.

Mot bakgrund av detta kan man konstatera att det ter sig aningen motsägelsefullt att relationen mellan Region Skåne och studieförbunden regleras i termer av ”uppdrag” (från Regionen till studieförbunden) och att den folkbildning som man vill uppmärksamma och inkorporera i ett vidgat kulturbegrepp, där kulturens självständiga roll betonas och dess dynamiska, utmanande och obundna karaktär ska värnas, skall arbeta mot av Regionen uppsatta mål och med fastställda fokusområden. Att man använder beteckningen ”bidrag”, istället för exempelvis ”anslag” till en verksamhet som man säger utgör en viktig drivkraft i samhällsutvecklingen kan också uppfattas som motsägelsefullt.

Syftet att i högre grad än tidigare inkorporera folkbildningen i det regionala utvecklingsarbetet – att synliggöra den, underlätta dess samverkan med andra aktörer inom regionen och befrämja medborgarnas tillgång till dess verksamhet – skulle främjas av att man också tillät denna ambition att genomsyra den administrativa sidan av relationen. Form och innehåll bör harmoniera – när det inte gör det skapas osäkerhet och syftet ter sig ambivalent.

Även i uppdragsöverenskommelsernas utformning finns inslag som inte ligger i linje med den kulturpolitiska visionen i den utsträckning de hade kunnat göra. Jag tänker här på de fokusområden som Kultur Skåne anger: Samhällsbyggnad, Unga och unga vuxna samt Konst och kultur. Om man strävar efter att vidga kulturbegreppet och integrera kultur som ett naturligt och konstruktivt inslag inom en rad olika politikområden är det olyckligt att separera samhällsbyggnad och konst och kultur. ”Konst och samhällsbyggnad” eller ”Kultur och hållbar utveckling” hade varit intressantare och mer utmanande rubriker och de hade legat mer i linje med den kulturpolitiska visionen.

3.1 Bildning, kultur och folkbildning

Region Skåne har, som sagt, en uttalad kulturpolitisk strävan att bredda kulturbegreppet, ge folkbildningsområdet större uppmärksamhet och öka kulturens samverkan med andra politikområden. En förutsättning för att detta skall lyckas är att de inblandade parterna – Regionens politiker (inom alla politikområden), tjänstemän och studieförbunden – kan tala med varandra utifrån en gemensam förståelse för

- de politiska avsikternas innebörd (vad betyder exempelvis ”ett breddat kulturbegrepp”?)
- studieförbundens/folkbildningens verksamhet i all sin mångfald

- studieförbundens inbördes skilda inriktningar och värdegrunder och hur dessa motiverar antalet studieförbund
- en medvetenhet om de olika sätt på vilka man inom folkbildningen uppfattar relationen mellan kultur och bildning

När det gäller den första och den sista punkten – betydelsen av ”ett vidgat kulturbegrepp” och studieförbundens syn på relationen mellan kultur och bildning – är det tydligt att det finns ett behov av diskussion, såväl internt inom folkbildningen som tillsammans med Kultur Skåne och andra aktörer inom kultursektorn. Folkbildningen är heterogen, de nio studieförbunden har skilda profiler och värdegrunder och lägger olika innebörder i begrepp som kultur och bildning. Trots dessa skillnader delar många av förbunden uppfattningen att det finns en tydlig distinktion mellan kultur och bildning. Man ser dem, mer eller mindre, som skilda fält eller som att kultur är ett delfält inom bildningsfältet. Den skillnad man ser mellan kultur och bildning tydliggörs i uttalanden kring hur folkbildningen betraktas och hanteras. Det finns exempelvis en risk, menar företrädare för folkbildningen, att politiker och tjänstemän betraktar folkbildningen som kulturverksamhet eller som kulturorganisationer vilket upplevs som begränsande. Det som politiker och tjänstemän då enligt denna uppfattning missar är folkbildningens arbete med utbildning och bildning och att dessa centrala aspekter har en viktig samhällsnytta och utgör en tillväxtfaktor. En rakt motsatt farhåga har också framkommit, nämligen att det vore problematiskt om politiker inte betraktade folk-bildningens verksamhet som kultur.

Det finns alltså ett behov, menar jag, av att Kultur Skåne lyfter frågan om det vidgade kulturbegreppet och, i diskussioner med studieförbunden, tydligare förklarar vad de menar med det. Strävan efter att bredda kulturbegreppet och att integrera kultur i fler politik-områden är central i Region Skånes kulturpolitiska program och det är av stor betydelse att man belyser innebörden av detta för dem det berör. Hos många studieförbund finns det också intresse för att diskutera kultur-, bildnings- och folkbildningsbegreppen internt, studieförbunden emellan.

Syftet med en dessa diskussioner skulle inte vara att nå fram till en definition av ”kultur” respektive ”bildning”, det vore knappast möjligt, men att öka graden av samsyn på centrala ord och begrepp så att man har ett gemensamt språk och undviker onödiga missförstånd. Bara att öka medvetenheten om den mångfald av innebörder och skiljaktiga värden som förknippas med begreppen skulle vara en vinst. Att utbildningsverksamheter i högre grad än kulturella verksamheter är ägnade att bidra till tillväxtarbete, eller att bildning inte får ses som en delmängd i kulturen är exempel på uppfattningar inom folkbildningen som radikalt skiljer sig från uppfattningen som ryms inom den regionalpolitiska strävan att inlemma

folkbildningen och dess verksamhet i ett breddat kulturbegrepp och att göra kulturen till en viktig del inom olika politikområden.

Till frågan om ”kultur” kan fogas andra synpunkter från studieförbunden som belyser begreppets komplexitet. Oviljan inom vissa kommuner att se det folkbildningsarbete som vilar på religiös grund som en kulturell verksamhet har uppmärksammats liksom en tendens att fokus riktas mot den professionella kulturen på bekostnad av den gräsrotskultur och amatörkultur som folkbildningen ofta arbetar med. Vikten av ett tydligt deltagarperspektiv på kulturen, som kan gynna kopplingen mellan folkbildningen och kultursektorn, har påpekats och en inom olika politiska nivåer förekommande syn på kulturen som ett redskap och inte som ett självändamål har lyfts fram som problematisk.

Komplexiteten i sambanden mellan termer, begrepp, föreställningar, politik och verksamhet har också framkommit i fokusgrupperna när samtalen kommit in på ”folkbildning”. Flera uppfattar det som att termen och begreppet *folkbildning* tappat mark:

”Jag tror”, säger en deltagare, ”att begreppet ’studiecirkel’ är betydligt mera känt än begreppet ’folkbildning’”. Detta är ett problem, folk vet inte längre vad folkbildning är för något. På frågan varför begreppet ”folkbildning” blivit omodernt svarar man: ”För att det inte ägs av dem som utövar det, det är [signalerar] politiker, 30-tal”. Man påpekar också att det i begreppet finns ett ”ovanifrånperspektiv” och att det finns en politisk dimension i det som kan vara problematisk.” (ur sammanställningen av fokusgrupp med Folkuniversitetet)

Oavsett vilken uppfattning man har av begreppet, kan man konstatera att förståelsen och värderingen av det samt associationerna kring det kontinuerligt förändras. I vår hyperindividualistiska tid har ord som *folk* och *folket* troligen inte samma innebörd som för femtio eller hundra år sedan och på liknande sätt har det man förknippar med *bildning*, *folkbildning* och *kultur* skiftat ett antal gånger. Synen på det traditionella bildningsidealet har exempelvis för många påverkats av de kanoniseringsprojekt och kanonlistor som Danskt folkeparti infört i Danmark.

Den forskning som bedrivs på folkbildningsfrågor skulle troligen kunna bidra konstruktivt till ett seminarium om man från studieförbundens och/eller Kultur Skånes sida vill gå vidare med denna fråga. Marknadsföringsexperter torde också ha mycket att bidra med, och det skulle sannolikt vara intressant för parterna med en diskussion av hur begreppet folkbildning kan laddas om och få ny kraft, så att det på nytt kan ”ägas” av dem som utövar folkbildningen.

3.2. Måluppfyllelse och dess mätbarhet

Fokusområdena är som redan nämnts kopplade till Region Skånes övergripande mål. En annan viktig koppling som görs i uppdragsöverenskommelserna är den mellan ”måluppfyllelse” och ”framtida bidragsfördelning”: ”Graden av måluppfyllelse kan komma att påverka framtida bidragsfördelning.” (punkt 6). Bland studieförbunden råder en generell osäkerhet kring innebörden av detta, och som jag uppfattat det finns det också en viss osäkerhet inom Kulturnämnden när det gäller hur skrivningen skall omsättas praktiskt. Denna osäkerhet är fullt förståelig, för av de dokument som föreligger framkommer det inte någonstans hur måluppfyllelsen skall kunna mätas på ett sådant sätt att den kan graderas och med tanke på verksamhetens art är det osannolikt om det ens är möjligt att gradera den.

Kultur Skånes nya regelverk för bidragsgivning till studieförbunden var, som jag skriver inledningsvis, åtminstone delvis en konsekvens av den kritik rörande ”otydlig politisk styrning” som Region Skånes revisorer under 2007 riktat mot Regionens sätt att hantera sina bidrag till studieförbunden. Att bedöma vilket som är det bästa sättet att utvärdera kulturell verksamhet ligger inte inom revisorers kompetensområde och att relatera framtida bidragsfördelning till graden av måluppfyllelse, utan att närmare definiera vad detta innebär, tyder på att man underskattat svårigheten att mäta, och i synnerhet gradera, effekterna av, i vid bemärkelse, kulturell verksamhet och istället formulerat sig i enlighet med ett ekonomiskt tänkande. I Region Skånes kulturpolitiska program understryker man att instrumentaliseringen av kulturen innebär risker, och ett exempel på en sådan risk är alltså den osäkerhet som genererats av skrivningen om graden av måluppfyllelse och dess relation till framtida bidragsfördelning.

Jag menar att det är olycklig att i en uppdragsöverenskommelse kombinera målbeskrivningar som är omfattande och kan tolkas på många olika sätt, med villkor för anslagsfördelning som formulerats på ett diametralt motsatt sätt och som slår fast att bidragens framtida storlek beror på graden av måluppfyllelse utan att vidare förklara hur denna grad skall fastställas eller vad som närmare menas med ”måluppfyllelse”.

3.3. Dialog och mer dialog

Samtliga studieförbund menar att dialogen med Region Skåne ökat i och med den nya modellens införande. Detta upplevs som mycket positivt och många efterfrågar ytterligare dialog. En dialog inbegriper två parter, men jag har fått ett visst intryck av att studieförbunden, när de efterfrågar ytterligare dialog, implicerar att initiativet skall komma från Regionen. Att dialogen varit mer eller mindre obefintlig tidigare tyder ju på att inte endast Regionen varit passiv i detta avseende utan också att studieförbunden själva varit det. Med Region Skånes uttalade önskan om att folkbildningen och dess betydelse för den

regionala utvecklingen skall stärkas, och med tanke på den omvittnade okunskapen om folkbildning bland politiker, tycks det vara högst motiverat för studieförbunden att själva ta initiativet till ökad dialog med företrädare för Region Skåne.

Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att dialogen mellan folkbildningen och Region Skåne inte är ett självändamål, utan ett verktyg för att stärka folkbildningens roll och betydelse bland medborgarna, det vill säga att dialogen, och de andra kontaktytor och -former samröret mellan studieförbunden och Regionen tar sig, har ett tydligt sikte på verksamheten ute i samhället.

En ökad dialog och diskussion studieförbunden emellan torde gynna folkbildningen och stärka dess position i förhållande till Region Skåne och andra aktörer. Detta är givetvis en fråga för folkbildningen själv att avgöra, men det kan påpekas att så gott som samtliga studieförbund ställer sig positiva till tanken på gemensamma diskussioner kring frågor om vad ”kultur” betyder inom folkbildningen, folkbildningens självbild och omvärldens bild av folkbildningen som ett komplement till diskussioner med Region Skåne och andra aktörer. Att det finns några slående skillnader mellan studieförbunden när det gäller öppenhet och lust att vända och vrida på dessa frågor är också intressant. Det förstärker intrycket av att det som sammanfattas som ”folkbildning” är allt annat än homogent.

3.4. Samarbeten

I fokusgrupperna har frågan om samarbete mellan de olika studieförbunden samt mellan studieförbunden och Region Skåne, kulturinstitutionerna och universitet/högskola diskuterats.

De flesta av förbunden har eller har haft samarbeten med andra studieförbund, men omfattningen varierar. Ett pågående samarbetsprojekt mellan studieförbunden och folkbiblioteken, initierat av Ann Lundborg på Kultur Skåne, har lyfts fram som ett positivt exempel. Många menar att studieförbunden har mycket att vinna på att samarbete mer, både om praktiska saker som lokaler och administration och om verksamheten i sig.

Några förbund har förmedlat uppfattningen att samarbete mellan studieförbunden kan riskera att sudda ut det enskilda förbundets profil och att det kan te sig naivt av politiker att förespråka samarbeten mellan studieförbunden då dessa är konkurrenter i vissa avseenden. Det har också påpekats att samarbete studieförbunden emellan försvåras av hur den ekonomiska hanteringen på olika nivåer är organiserad. En viktig synpunkt är också att det ökande kraven på olika samsarbetsformer utgör en stressfaktor och att det är av avgörande betydelse för studieförbunden att endast bedriva samarbeten som ligger i linje med förbundets värdegrund eller profil.

Samarbete med de stora kulturinstitutionerna förkommer men inte i någon hög grad. Som framgår nedan är det en högt prioriterad önskan från studieförbunden att sådana samarbetsformer skall utvecklas. Liksom när det gäller samarbete med universitet och högskola är man intresserad av att få tillgång till specialkompetensen inom kulturinstitutionerna och att ömsesidigt dra fördelar av varandras nätverk och målgrupper. Möjligheten att använda de etablerade kulturinstitutionernas fysiska rum är också något som önskas undersökas.

Flera studieförbund har redan ett utvecklat samarbete med forskarvärlden (se fokusgruppsammanställningarna för exempel) men man ser gärna att det vidareutvecklas. Det finns också ett stort intresse att få veta mer om den forskning som bedrivs på frågor om folkbildning. Idén att få till stånd samarbeten med studenter, exempelvis i fråga om uppsatsarbeten eller praktik, ställer sig samtliga förbund också positiva till.

3.5. Prioriterade uppgifter för framtida samverkan

I den enkät som ingått i uppföljningsarbetet ombads studieförbunden rangordna fyra olika uppgifter. Resultatet då samtliga studieförbunds prioriteringar sammanvägts blev följande:

1. Att Kultur Skåne verkar för en ökad kontakt mellan studieförbunden och regionens politiker.
2. Större överensstämmelse mellan statens, regionens och kommunens system för bidragsgivning.
3. Att Kultur Skåne verkar för en ökad kontakt mellan studieförbunden och regionala kulturinstitutioner.
4. Tydligare information om hur studieförbundens grad av måluppfyllelse bedöms.

4. Sammanfattning i punkter

Folkbildningen ryms inom kulturbegreppet och den skattefinansiering som via regionen tillfaller folkbildningen skall gynna den regionala utvecklingen på de sätt som anges i Region Skånes övergripande målbeskrivningar. Jag har inte stött på några invändningar mot målbeskrivningarna, och heller inte några allvarliga synpunkter på den politiska styrningen.

Det som det finns invändningar emot, eller synpunkter på, är framför allt:

- hur relationen mellan kultur och (ut)bildning hanteras
- okunskapen om folkbildningen bland politiker
- skillnaderna mellan statens, regionens och kommunernas bidragssystem
- att man talar om bidrag istället för anslag eller liknande

- att det råder otydlighet kring vad måluppfyllelse innebär, hur den skall mätas och avgöra framtida bidragsfördelning

Det resultat av uppföljningsarbetet som framstår som viktigast är

- att studieförbunden utför ett omfattande och seriöst arbete som sträcker sig vida längre än en sannolikt ganska spridd föreställningen om studieförbund som anordnare av studiecirklar

- att Kultur Skåne lagt ner ett omfattande arbete på att ta fram den nya modellen för relationen mellan Region Skåne och studieförbunden samt att man därvidlag gjort stora ansträngningar att värna folkbildningens rätt till oberoende samtidigt som man tvingats kompromissa med den politiska viljan till styrning

- att det ryms en del motsägelsefulla drag i Region Skånes kulturpolitiska program och i uppdragsöverenskommelserna tagna som en gemensam utsaga

- att implementeringen av fokusområdena kopplade till Region Skånes mål haft ringa effekt på studieförbundens verksamhet

- att studieförbunden tenderar att vänta på initiativ från Region Skåne istället för att själva ta initiativet trots att de uttrycker en generell önskan om mera dialog

- att det råder en viss förbistring kring vad olika parter menar med kultur och bildning och relationen dem emellan (förtydligande: det är inget problem att det finns olika uppfattningar om detta, men det är ett problem att det är oklart vad man talar om) Med tanke på Region Skånes strävan att bredda kulturbegreppet är det speciellt viktigt att frågan belyses.

- att det generellt sett råder en mycket positiv syn på ett utvecklat samarbete såväl studieförbunden emellan som med kulturinstitutioner, universitet och högskola och Region Skåne. När det gäller kulturinstitutionerna efterfrågas Kultur Skånes medverkan för att underlätta/förmedla samverkan.

- att de viktiga punkterna om mål, måluppfyllelse och dess relation till framtida bidragsfördelning i uppdragsöverenskommelserna behöver förtydligas eller revideras: det bör inte råda någon osäkerhet kring dessa frågor

5. Förslag samt reflektioner kring hur studieförbundens verksamhet kan utvecklas i samarbete med Kultur Skåne

Region Skånes nya modell för bidragsgivning till studieförbunden är i hög grad en genomtänkt och flexibel modell som tar hänsyn till de enskilda förbundens profiler och skilda utgångspunkter och tillåter en rikt varierad verksamhet och inriktning.

Studieförbunden har genomgående förmedlat uppfattningen att samarbetet och dialogen med Region Skåne förbättrats i och med den nya modellen. Samtidigt har de lyft fram en rad synpunkter på vad som kan förbättras och min egen utvärdering av materialet har gett

upphov till andra påpekanden med samma syfte – optimering av modellen. Jag tar i det följande upp några saker som jag tror skulle gynna det fortsatta samarbetet för bägge parter del.

- *Att öka den konstruktiva överensstämmelsen mellan Region Skånes kulturpolitiska program och uppdragsöverenskommelsernas utformning*

Det kan vara en god idé att titta på detta, och att, inför framtida skrivningar, överväga om det finns begrepp som bättre motsvarar det kulturpolitiska programmets syn på kultur och folkbildning än ”bidrag”, ”uppdrag” och ”måluppfyllelse”. ”Anslag”, ”överenskommelse” är möjliga alternativ och istället för ”måluppfyllelse” kan ”resultat” vara ett lämpligt ord och en resultatbeskrivning något som kan utgöra underlag för en dialog om hur det aktuella resultatet eventuellt kan förbättras och vad de olika parterna därvidlag kan bidra med.

- *Ökad konkretion när det gäller centrala och styrande begrepp*

Samverkan mellan Kultur Skåne och folkbildningen skulle gynnas av att formuleringar som ”ett breddat kulturbegrepp” belystes, förklarades och diskuterades.

- *Ökad konkretion när det gäller fokusområden och deras koppling till Region Skånes mål*

Ur Region Skånes perspektiv skall fokusområdena och deras koppling till målen bidra till att stärka folkbildningens delaktighet i den regionala utvecklingen. När det nu visar sig att fokusområdena inte haft någon större förändrande effekt (vilket alltså inte betyder att studieförbunden inte utför ett stort arbete inom dem, utan bara att förekomsten av fokusområden enligt förbunden inte förändrat något mot tidigare) vore det klokt att diskutera hur modellen kan förbättras.

De nuvarande fokusområdena betecknar målgrupp (unga och unga vuxna) samt innehållsligt område (samhällsbyggnad respektive konst och kultur). Som jag diskuterat ovan är det dels problematiskt att fokusområdena konserverar de gränsdragningar mellan politikområden/fenomen som man i det kulturpolitiska programmet strävar efter att lösa upp. Dels är det också ett problem att införandet av fokusområden inte haft någon påtaglig effekt på studieförbundens verksamhet: avsikten är ju att få en effekt, annars hade fokusområdena, med sin koppling till de övergripande målen inte behövts alls. En enkel lösning på detta vore att man istället för målgrupp och innehåll använde sig av rubriker/fokusuppgifter som beskriver själva den effekt man vill åstadkomma. Exempel på detta kunde vara *Ökad integration av kulturell verksamhet inom olika politikområden* eller *Arrangera mera – utveckling av deltagarkulturen*.

Med fokusrubriker av denna art kunde studieförbunden själva föreslå vilka projekt de vill arbeta med och inför kommande kontraktperiod diskutera fram en beskrivning av såväl verksamheten som de mål den syftar till att uppnå tillsammans med Kultur Skåne. I arbetet med att ta fram de projekt/verksamhetsfält som studieförbunden avser att arbeta med, vore det också klokt att inventera möjliga samarbetspartners inom såväl Region Skånes olika politikområden som bland kulturinstitutioner, forskning och andra aktörer och institutioner och att göra detta seriöst: vad skulle studieförbundet X behöva för hjälp med att förbättra detta integrationsprojekt/drogbekämpningsprojekt/miljöprojekt etc, var finns den kompetens som behövs och på vilket sätt kan företrädarna för denna kompetens/dessa resurser dra nytta av ett samarbete med studieförbundet ifråga?

Ett begränsat antal projekt eller motsvarande, med mycket konkret innehåll och tydlig beskrivning av förväntade resultat torde vara mera fördelaktigt för båda parter än det nuvarande ofta ganska fluffiga redogörandet för otaliga verksamheter som studieförbunden anger i uppdragsöverenskommelserna.

Med detta upplägg skulle uppdragsöverenskommelserna svara ännu bättre mot punkterna i Region Skånes kulturpolitiska program om kulturens, och därmed folkbildningens, självständiga roll och dess betydelse som drivkraft i samhällsutvecklingen.

- *Att använda utvärderingen som ett led i utvecklingsarbetet*

Istället för att betrakta utvärderingen av studieförbundens verksamhet som enbart en fråga med bäring på framtida bidragsfördelning, skulle mycket vinnas på att istället inlemma utvärderingsprocessen som ett led i det gemensamma utvecklingsarbetet. Konkret handlar det om att ställa andra frågor: Istället för ”I vilken grad har ni uppfyllt målet?” kan man förslagsvis fråga: ”Har ni inom den överenskomna verksamheten uppnått de resultat vi gemensamt resonerat oss fram till som rimliga förväntningar – hur gjorde ni; vad funkade/funkade inte; hur kan vi gå vidare för att ytterligare förbättra förutsättningarna för projektet/verksamheten?” Om studieförbunden i samarbete med Kultur Skåne redan i uppdragsöverenskommelserna gjorde en tydlig beskrivning av de förväntade resultaten skulle utvärderingsprocessen förenklas betydligt.

- *Ökad kunskap om folkbildningen bland politiker, och allmänhet*

Det skisserade upplägget ovan torde automatiskt medföra en spridning av kunskap om folkbildningen till fler politikområden. Men det föreligger av allt att döma ett stort behov av upplysningsarbete och här är folkbildningen själv den naturlige initiativtagaren samtidigt som Kultur Skåne kan medverka som förmedlande länk. Hur upplysningsarbetet bäst går till är en lämplig fråga för ett gemensamt seminarium.

- *Ökad kunskap om folkbildningsforskning hos folkbildningen*

Flera studieförbund har efterfrågat forskning om folkbildning. Sådan görs i ganska betydande omfattning och ett seminarium eller en workshop, i Kultur Skånes regi, med deltagare från studieförbunden och forskarvärlden vore fruktbart och uppskattat och kunde generera idéer till utvecklingsarbete hos alla inblandade.